

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และ เด็กปกติ ในชั้นสาธิตการศึกษานិเศษ อนุบาลละอออุทิศ สหวิทยาลัยรัตน โกสินทร์ สวนดุสิต

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับอนุบาลศึกษาที่มีอายุระหว่าง 4 - 6 ปี ทั้งหมดและศึกษาอยู่ในชั้นสาธิตการศึกษานิเศษ โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ สหวิทยาลัยรัตน โกสินทร์ สวนดุสิต ประจำปีการศึกษา 2530 โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. นักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน มีระดับการสูญเสียการได้ยินระหว่าง 55 - 110 เดซิเบล จำนวน 30 คน และมีอายุระหว่าง 4 - 6 ปี
2. นักเรียนที่มีสภาพการฟังเป็นปกติจำนวน 45 คน และมีอายุระหว่าง 4 - 6 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบทดสอบวาดภาพกูดีนัฟ-แฮร์ริส (Goodenough-Harris Drawing Test) ซึ่งเป็นแบบทดสอบที่ใช้การวาดภาพคนเป็นเครื่องมือในการทดสอบ และแบบทดสอบนี้เป็นแบบทดสอบที่มีความเสมอภาคทางวัฒนธรรม (Culture-Fair Test) อีกทั้งยังเป็นแบบทดสอบที่ไม่ใช้ภาษาต้านคำ (Non-Verbal Test) เหมาะกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และ เด็กปกติ ในการใช้เพื่อค้นหาความคิด สติปัญญา และความสามารถที่ซ่อนอยู่

ในตัวเด็ก

ค่าความเที่ยงของแบบทดสอบวาดภาพกูดีนัฟ - แอร์ริส โดยการทดสอบค่าความเที่ยงด้วยสูตร คูเดอร์ - ริชาร์ดสัน (K-R 20) ได้ค่าความเที่ยงของมาตราผู้ชาย และ ผู้หญิง เป็น .92 และ .95 ตามลำดับ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยนำแบบทดสอบไปทดสอบกับกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาวิเคราะห์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. วิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วย การหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ร้อยละ (%) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S_x) ความแปรปรวนของคะแนน (F) และความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (t) ของประชากรทั้งสองกลุ่ม แยกตามอายุ และ เพศ

2. วิเคราะห์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาซึ่งประกอบด้วย

- ผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปศึกษา จำนวน 2 ท่าน
- อาจารย์ผู้สอนศิลปะ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับศิลปะเด็ก จำนวน 3 ท่าน
- นักจิตวิทยาวิเคราะห์ จำนวน 3 ท่าน

ในการวิเคราะห์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ อาศัยหลักการพัฒนนาการทางศิลปะของโลเวนเฟลด์ (Lowenfeld) ดังนี้

ขั้นที่ 1 การขีดเขียน (Scribbling Stages) ช่วงอายุ 2 - 4 ปี

ขั้นที่ 2 การเริ่มต้นวาดภาพให้มีความหมาย (Pre - Schematic Stages)

ช่วงอายุ 4 - 7 ปี

ขั้นที่ 3 การวาดภาพคล้ายของจริง (Schematic Stages) ช่วงอายุ 7 - 9 ปี

ขั้นที่ 4 การเริ่มเขียนภาพเหมือนจริง (The Dawning Realism) ช่วงอายุ

9 - 12 ปี

ขั้นที่ 5 การใช้เหตุผล (The Stage of Reasoning) ช่วงอายุ 12 - 14 ปี

สรุปผลการวิจัย

1. การเปรียบเทียบคะแนนภาวะของ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ระดับอายุ 4 - 6 ปี

1.1 ในระดับอายุ 4 ปี คะแนนภาวะของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนภาวะของเด็กปกติ ด้วยการทดสอบค่า t (t -test) ในการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ได้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย เป็น 0.28 0.32 และ 0.07 ตามลำดับ แสดงว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนภาวะคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ของประชากรทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

1.2 ในระดับอายุ 5 ปี คะแนนภาวะของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนภาวะของเด็กปกติ ด้วยการทดสอบค่า t (t -test) ในการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ได้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็น 0.16 0.18 และ 0.15 ตามลำดับ แสดงว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนภาวะคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ของประชากรทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

1.3 ในระดับอายุ 6 ปี คะแนนภาวะของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนภาวะของเด็กปกติ ด้วยการทดสอบค่า t (t -test) ในการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ได้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็น 0.57 0.05 และ 0.17 ตามลำดับ แสดงว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนภาวะคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ของประชากรทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

2. การเปรียบเทียบคะแนนภาวะของ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ อายุระหว่าง 4 - 6 ปี โดยแยกตามเพศ

2.1 ในเพศชาย คะแนนภาวะของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนภาวะของเด็กปกติ อายุระหว่าง 4 - 6 ปี ด้วยการทดสอบค่า t (t -test) ในการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ได้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็น 0.25 0.14 0.36 ตามลำดับ แสดงว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนภาวะคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ของประชากรเพศชายทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

2.2 ในเพศหญิง คะแนนภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนภาพวาดของเด็กปกติ อายุระหว่าง 4 - 6 ปี ด้วยการทดสอบค่า t (t-test) ในการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง ตัวเอง ได้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็น 0.28 0.31 และ 0.15 ตามลำดับ แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนภาพวาดคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ของประชากรเพศหญิงทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

3. ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ มีพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของ โลเวนเฟลด์อยู่ในชั้นที่ 2 และ 3 และเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติร้อยละ 10.00 และ 6.67 ตามลำดับ มีพัฒนาการทางศิลปะในชั้นที่ 3 แสดงว่า ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติมีพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของ โลเวนเฟลด์ ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า คะแนนภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ในระดับอายุ และเพศเดียวกัน จากการวาดภาพคนผู้ชาย ผู้หญิง และตัวเอง ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ คะแนนภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติในระดับอายุ และเพศเดียวกัน ด้วยการทดสอบค่า t (t-test) ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ แบลร์ (Blair 1957) ที่พบว่าระดับความสามารถของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ในด้านมโนภาพ (visual memory) ไม่แตกต่างกัน เด็กทั้งสองกลุ่มมีความสามารถใกล้เคียงกันมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยูนนิส และ ฟุทธ์ (Youniss and Furth 1964) ที่พบจากการทดลองว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ มีความสามารถในด้านต่าง ๆ ใกล้เคียงกัน แต่หากการทดลองใดมีภาษาเข้ามาเกี่ยวข้อง เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินจะมีความสามารถด้อยกว่าเด็กปกติ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศูนย์พัฒนาศึกษาอาเซียนแห่งประเทศไทย (2527) ซึ่งพบว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ไม่แตกต่างจากเด็กปกติ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติศักดิ์ อุบล (2528) ที่พบว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีความสามารถด้านการมองเห็น การรับรู้

รูปฟอร์ม ไม่แตกต่างจากเด็กปกติ จากผลการวิจัยต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นทักษะที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยภาษามากนัก การวาดภาพเองก็เป็นทักษะที่ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาแต่อย่างใด หากแต่เป็นการแสดงออกถึงความสามารถในด้านความคิด จินตนาการ ความรู้ลึกซึ้งของเด็กอย่างแท้จริง

2. ผลการวิจัยพบว่า ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติมีพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของโลเวนเฟลด์ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีพัฒนาการทางศิลปะในขั้นที่ 2 (Pre - Schematic Stages) และขั้นที่ 3 (Schematic Stages) ในอัตราร้อยละ 90.00 และ 10.00 ตามลำดับ ส่วนเด็กปกติมีพัฒนาการทางศิลปะในขั้นที่ 1 (Scribbling Stages) ขั้นที่ 2 (Pre - Schematic Stages) และ ขั้นที่ 3 (Schematic Stages) ในอัตราร้อยละ 2.22 91.11 และ 6.67 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า ประชากรทั้งสองกลุ่มมีพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของโลเวนเฟลด์ใกล้เคียงกัน และเป็นไปตามเกณฑ์พัฒนาการปกติ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนภาพวาดจากแบบทดสอบ กับพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของโลเวนเฟลด์ พบว่า ในพัฒนาการทางศิลปะขั้นที่ 1 ประชากรทั้งสองกลุ่มได้คะแนนภาพวาดเฉลี่ยระหว่าง 0 - 7 คะแนน ในพัฒนาการทางศิลปะขั้นที่ 2 ประชากรทั้งสองกลุ่มได้คะแนนภาพวาดเฉลี่ยระหว่าง 7 - 29 คะแนน และในพัฒนาการทางศิลปะขั้นที่ 3 ประชากรทั้งสองกลุ่มได้คะแนนภาพวาดเฉลี่ยระหว่าง 28 - 39 คะแนน แสดงให้เห็นว่า เด็กที่มีความสามารถหรือความถนัดทางศิลปะสูง จะได้คะแนนจากแบบทดสอบวาดภาพกูดีนัฟ - แอร์ริส ในระดับสูงกว่าเด็กที่มีความสามารถหรือความถนัดทางศิลปะต่ำ หรือ ไม่มีความสามารถทางศิลปะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กูดีนัฟ (Goodenough : 1952) ที่พบว่าเด็กที่มีความสามารถหรือความถนัดพิเศษทางศิลปะ จะได้คะแนนจากแบบทดสอบวาดภาพสูงกว่า เด็กที่มีความถนัดทางศิลปะต่ำ หรือ ไม่มีความถนัดทางศิลปะ

3. จากการวิเคราะห์ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า โดยทั่วไปประชากรทั้งสองกลุ่มมีความสามารถในการแสดงออกใกล้เคียงกัน แต่จะมีเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินเพียงส่วนน้อยแสดงลักษณะพิเศษในภาพวาดซึ่งแตกต่างจากเด็กปกติตั้งนั้นคือ

3.1 ลักษณะเส้น มีลักษณะการลากเส้น เป็นเส้นสั้น ๆ ไม่ต่อเนื่อง ลักษณะของเส้นจะขาดช่วง เป็นตอน ๆ มีการลากเส้นซ้ำ ๆ กัน น้ำหนักของเส้นไม่แน่นอน ลักษณะเช่นนี้ใน

ทางจิตวิทยาวิเคราะห์พบว่า เป็นเด็กที่ขาดความมั่นใจในตัวเอง

3.2 ร่องรอยการลบ มีการลบเส้นที่วาดไว้เดิมออก แล้ววาดเส้นทับใหม่ ลักษณะเช่นนี้ในทางจิตวิทยาวิเคราะห์พบว่า เป็นเด็กที่ขาดความมั่นคงทางอารมณ์

3.3 สัดส่วนของร่างกาย การวาดสัดส่วนของร่างกายไม่ถูกต้องนัก เช่น วาดศีรษะใหญ่กว่าความเป็นจริง และเมื่อเทียบกับลำตัวพบว่าใหญ่กว่ามาก ลักษณะเช่นนี้ในทางจิตวิทยาวิเคราะห์พบว่า เป็นเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ วิตกกังวล ขาดเหตุผล ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นตลอดเวลา

ในการแสดงถึงความบกพร่องทางร่างกายของตนเอง พบว่ามักเน้นการวาดหู และมีวาดเครื่องช่วยฟังพร้อมกับหูด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ต้องการแสดงออกถึงความสำคัญของอวัยวะที่ใช้ในการรับฟัง ซึ่งตนเองมีความบกพร่องอยู่

3.4 การตกแต่ง มีการวาดเครื่องประดับตกแต่ง ลวดลายของเสื้อผ้า นาฬิกา หมวก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กเหล่านี้ขาดโอกาสในการรับฟังเสียง จึงใช้สายตาสังเกตมากกว่า อันเป็นสาเหตุให้สามารถเห็นรายละเอียดต่าง ๆ มากกว่าเด็กปกติ

3.5 การจัดวางภาพ ขนาดของภาพที่วาดจะเล็ก ไม่สัมพันธ์กับขนาดของกระดาษ และมีวาดภาพชิดมุม หรือขอบกระดาษด้านใดด้านหนึ่ง ในทางจิตวิทยาวิเคราะห์พบว่า เป็นเด็กที่ไม่กล้าแสดงออก ไม่ยอมรับความจริง ชอบแยกตัวออกจากสังคม

จากการศึกษาและวิเคราะห์ภาพคนโดยทั่วไปของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ที่มีอายุระหว่าง 4 - 6 ปี สรุปได้ว่า ภาพวาดของประชากรทั้งสองกลุ่มมีพัฒนาการทางศิลปะตามหลักการของโลเวนเฟลด์ไม่แตกต่างกัน และเป็นไปตามเกณฑ์พัฒนาการปกติที่โลเวนเฟลด์กำหนดไว้ และเมื่อศึกษาและวิเคราะห์โดยนักจิตวิทยาวิเคราะห์ พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินบางคนมีปัญหาทางอารมณ์ สังคม และพฤติกรรม เช่น ขาดความมั่นใจในตัวเอง ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ ชอบแยกตัวออกจากสังคม ซึ่งเด็กเหล่านี้จะแสดงออกมาในภาพวาดของเขา ในลักษณะการลากเส้นที่ขาดเป็นช่วง ๆ ลากเส้นซ้ำ ๆ มีร่องรอยการลบ และวาดภาพแอบเข้ามาหรือขีดขอบกระดาษ นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ภาพวาดเชิงจิตวิทยายังได้พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีความสามารถในการใช้สายตาสังเกตสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดกว่าเด็กปกติ เช่น การวาดเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย ได้แก่ เข็มกลัดติดเสื้อ เข็มขัด กระดุม และเชือกผูกรองเท้า เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงคุณภาพทางธรรมชาติในการชดเชยส่วนที่

บทพร่องทางร่างกายของเด็กเหล่านั้นอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ไม่แตกต่างกัน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน มีความคิด ความรู้สึก และความสามารถทางด้านศิลปะไม่แตกต่างจากเด็กปกติ แต่อุปสรรคด้านความสามารถในการรับฟังเสียง เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เด็กเหล่านั้นมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ช้ากว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน ดังนั้น ครู ผู้ปกครอง และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ควรจะได้ตระหนัก และทำความเข้าใจในลักษณะทางธรรมชาติที่ผิดไปจากเด็กปกติโดยทั่วไป ตลอดจนพฤติกรรม การแสดงออก และกระบวนการทางการวาดภาพของเด็กเหล่านั้น เพื่อให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมให้เด็กได้มีพัฒนาการที่เพิ่มขึ้น อย่างถูกต้อง และ เหมาะสม

ในการแสดงออกทางการวาดภาพนี้ ครูควรจะได้เปิดโอกาสให้เด็กเหล่านั้นได้แสดงออกอย่างเสรี ตามความถนัด และความสนใจของเด็ก ทั้งด้านเนื้อหา เรื่องราว หรือในด้านวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้เด็กเหล่านั้นได้มีโอกาสทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์ชนิดต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามความต้องการ เพราะเด็กเหล่านั้นมักต้องการแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ หรือความคับข้องใจต่าง ๆ ของเขาออกทางผลงานศิลปะ ดังนั้นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกในกิจกรรมศิลปะต่าง ๆ จะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนให้ครู ผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก ได้ทราบถึงความรู้สึก ความต้องการ หรือความถนัดที่ซ่อนอยู่ในตัวเด็กและความสนใจของเขาที่ไม่สามารถแสดงออกทางภาษาอย่างเด็กปกติทั่วไปได้ อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การให้ความช่วยเหลือเด็กเหล่านั้นเป็นรายบุคคลไป

ส่วนในด้านการจัดกิจกรรมศิลปะก็ควรเลือกสรรกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กในทางส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ รวมทั้งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดจินตนาการ และความมั่นใจในตนเองให้เด็กได้อย่างเหมาะสม เพราะนอกจากเด็กจะได้เรียนรู้ประสบการณ์โดยตรงจากการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะต่าง ๆ แล้ว เด็กยังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง เป็นการไปสู่การบำบัดรักษาความบกพร่องต่าง ๆ และความคับข้องใจของเด็ก อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางร่างกายให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยที่ต่อเนื่องต่อไป

1. ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวาดภาพในลักษณะอื่น ๆ เช่น การวาดภาพทิวทัศน์ โดยศึกษาระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินเปรียบเทียบกับเด็กปกติ
2. ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะประเภทอื่น ๆ เช่น การระบายสี การปั้น การประดิษฐ์ ของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน เปรียบเทียบกับเด็กปกติ
3. ควรจะได้มีการศึกษาเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินเป็นรายบุคคล โดยการติดตามผลการวาดภาพ เพื่อให้ความช่วยเหลือในรายที่มีปัญหา หรือส่งเสริมในรายที่มีความสามารถพิเศษต่อไป
4. ควรจะได้มีการศึกษาในกลุ่มประชากรอื่น ๆ เช่น เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา หรือ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เปรียบเทียบกับเด็กปกติ ในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ